

Lidija Golc, Srednja šola za farmacijo, kozmetiko in zdravstvo, Ljubljana

ALFONZ GSPAN O SODOBNIKU SREČKU KOSOVELU

Primer celostnega pouka v tretjem letniku srednje strokovne šole

↳ Prispevek prinaša didaktični model povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju*.

Splošna didaktična priporočila za obravnavo književnosti v Katalogu znanja¹ med drugim navajajo tudi usvajanje bralnih strategij s celostnim bralnim poukom, aktualizacijo, vrednotenje, primerjanje besedil in povezovanje sporočil z bralevo izkušnjo ter razvijanje širše sporazumevalne, medkulturne zmožnosti.

V prispevku je predstavljen didaktični model povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju*. Učne ure (tri blok ure) obsegajo uvodno motivacijo, kratko predstavitev monografije, besedilo, ki je bilo objavljeno v Primorskem dnevniku, 15. marca 1964, vprašanja za razmislek ob besedilu, predstavitev opusa Alfonza Gspana in predloge nalog za razširitev védenja o literarnem zgodovinarju Alfonzu Gspanu in o Srečku Kosovelu.

Književne sposobnosti razen sposobnosti literarnega branja, ustvarjalnega (literarnega) pisanja, književnega znanja, splošne razgledanosti in poznavanja literarne teorije obsegajo tudi poznavanje literarne zgodovine. Védenja o posameznih slovenskih literarnih zgodovinarjih so tako vključena v pouk srednjih šol bolj posredno.

V srednji šoli literarne zgodovinarje omenimo ob posameznih avtorjih (na primer Ivana Prijatelja ob obravnavi Josipa Murna Aleksandrova), sistematično jih ne obravnavamo – bela lisa torej kot ob poznavanju prevajalcev ali vsaj védenju o njih.

Cilji obravnave Alfonza Gspana vzporedno s Srečkom Kosovelom so torej:

- opozoriti na pomen literarnih zgodovinarjev za kulturno zgodovino,
- ozavestiti povezavo med poukom književnosti in jezika,

¹ Srednje strokovno izobraževanje, 2007, str. 78.

- celostno analizirati besedilo,
- v parih pripraviti govorni nastop, (temo si izberejo dijaki v zadnjem sklopu nalog *Širimo obzorje*),
- medpredmetno povezovanje.

Potek dela v razredu

(Spodnje gradivo so pari dijakov tretjega letnika dobili kot učne liste za delo v šoli.)

1. ura

Motivacija in predstavitev monografije

.....

Alfonz Gspan: **Pesnik Srečko Kosovel² med steklarji in rudarji v Zagorju**

Interpretativno preberite pesem in pesnikovo željo ter odgovorite na vprašanja.

Srečko Kosovel: **Majhen plašč**

Jaz bi rad hodil
v majhnem plašču
besed.
Ali pod tem naj se skriva
topel, svetel svet.
Kaj je bogastvo?
Kaj je razkošje?
Majhen plašč imam
in ta plašč ni nobenemu
podoben.

Vir: Kosovel, Srečko. 1997. *Izbrane pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
»Rad bi povedal ljudem lepo, dobro besedo, svetlo besedo, kakor je svetlo novembrsko sonce na Krasu. Toda moja beseda je težka in molčeča, grenka kakor je brinova jagoda s Krasa. V njej je trpljenje, za katero ne boste nikoli zvedeli, v njej je boleost, katere ne morete spoznati. Moja bolečina je ponosna in molčeča in bolj nego ljudje jo razumevajo bori na gmajni in brinjevi grmi za skalami.« (Pesmi, 1927.)

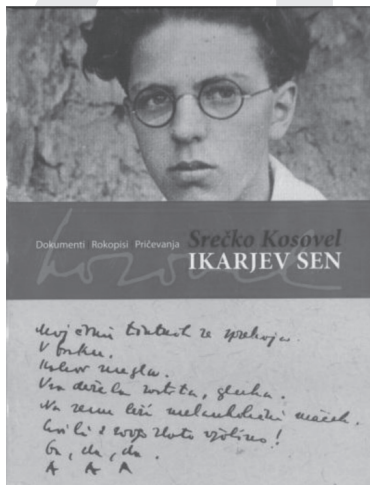
Izražanje doživetij ob odgovorih na vprašanja

.....

- *Kaj sta bogastvo in razkošje za vas?*
 - *Poznate katero Kosovelovo pesem? Zakaj ste si zapomnili ravno to?*
 - *Kako v pesmi Majhen plašč razumete teme: besede, bogastvo, razkošje, drugačnost, plašč besed?*
-

Kosovelov album *Ikarjev sen* je izšel ob 100-letnici Kosovelovega rojstva. Sestavljen je iz treh delov: v prvem so natisnjene vse ohranjene pesnikove fotografije, fotografije pesnikove družine in dokumentarni posnetki Krasa, Trsta in Ljubljane, povezani s pesnikovim življenjem. V drugem je objavljenih 150 Kosovelovih pesmi po izboru sourednika (urednik je Aleš Berger) albuma

² Srednje strokovno izobraževanje, 2007, str. 73.

Ludwiga Hartingerja. Pesmi so objavljene v izvorni, faksimilirani obliki z vzporednim prepisom, med njimi so tudi nenatisnjena besedila. V tretjem delu so pričevanja Kosovelovih sodobnikov, sorodnikov in prijateljev, tudi pričevanje Alfonza Gspana in drugih, ki pripovedujejo o svojih družinjah in pogovorih s pesnikom.

Gspanovo pričevanje razloži, kakšen je bil povod, da smo tako zgodaj izgubili nadarjenega pesnika (impresionistične, ekspresionistične in konstruktivistične lirike) in misleca.

Konec februarja 1926 se je po nastopu v Zagorju, ko je ponoči na postaji čakal vlak, prehladil in zbolel, a se, vsaj tako je bilo videti, pozdravil. Za velikonočne počitnice se je vrnil v Tomaj, a se je bolezen ponovila, pojavili so se zapleti, tako da je 27. maja 1926 umrl za vnetjem možganske mreže in zastrupitvijo krvi.

2. in 3. ura

Razčlenjevanje besedila

Alfonz Gspan: **Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju**

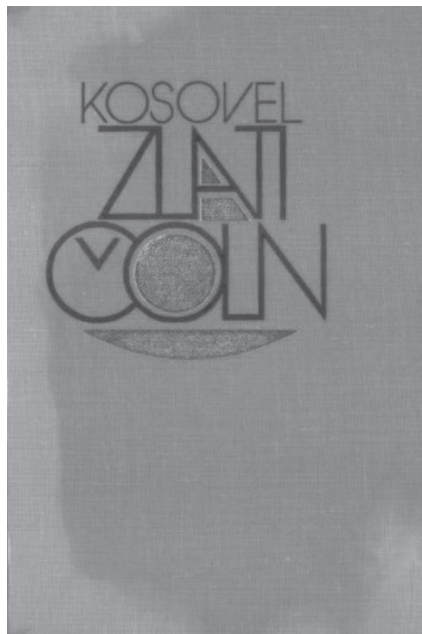
↘ Srečko Kosovel

Srečko Kosovel, eden najbolj nadarjenih naših pesnikov iz generacije, ki se je uveljavila v desetletju po koncu prve svetovne vojne, je bil doma iz kraškega Tomaja. Zato je dobro poznal zahodne predele naše domovine. Večkrat je bil v Trstu, na Goriškem, Tolminskem in Vipavskem, najbolj pri srcu pa mu je bil seveda kraški svet tam okoli Sežane in Tomaja. Vendar je skoraj polovico svojega kratkega življenja – bilo mu je komaj 22 let, ko je umrl – preživel kot študent v Ljubljani. Zaradi revščine in pomanjkanja zvez ni imel priložnosti, da bi поблиže spoznal še druge predele Slovenije, se je pa naključilo, da je dvakrat obiskal rudarsko Zagorje.

Prvič je bilo na majniški izlet leta 1921, ko je bil študent 6. razreda realke. Pobudo za obisk črnega revirja in njegovih ljudi sta, kolikor se spominjam, dala naš takratni profesor, pisatelj Juš Kozak, in eden njegovih učencev – petošolec in domačin Slavko Jan. Ko smo se odpravljali na pot, nismo prav nič vedeli, kaj nam bo moglo Zagorje pokazati zanimivega. Izlet pa je bil dobro pripravljen, saj nam je rudniška direkcija dala na voljo odličnega vodnika Franca Jana, Slavkovega brata, in ta je opravil nalogo tako, da smo – čeprav le v enem dnevu – doživeli za vse življenje neizbrisne vtise. Postali smo bogatejši za spoznanja, ki nam jih ni mogla posredovati ne šola ne knjiga, in Srečko Kosovel, pač eden najdozretnejših med nami, je na svoje oči videl mnogo tega, kar je poprej poznal posredno, pa še marsikaj drugega /.../

Malo manj ko štiri leta kasneje je nanese, da je prišel Srečko Kosovel spet v Zagorje, in sicer to pot ne več toliko sprejemati, kolikor dajati iz svojega nabranega duševnega bogastva. To je bilo 23. februarja 1926. leta. Bil je takrat visokošolec in duša Literarno-dramatičnega krožka Ivan Cankar.

Ta krožek se je zbral okrog Srečka Kosovela in Cirila Debevca dve leti prej in se je počasi razraščal. Pripadali so mu mladi književniki Kosovel, Ivo Grohar, Vinko Košak, Anton Ocvirk, Angelo Cerkvenc, Silvester Škerl, Janez Žagar,

↳ Spominska izdaja ob sedemdesetletnici rojstva

Anton Ocvirk ter gledališčniki Mira Danilova, Maša Slavčeva, Ciril Debevec, Milan Pirnat, Slavko Jan, Janez Jerman, Emil Kralj, Ferdo Delak in še kdo /.../ Tako je krožek 9. in 10. novembra ob skromni udeležbi ljubljanskega občinstva v Šentjakobskem gledališču stopil pred javnost in – četudi kritika tega ni priznala – pokazal, da hoče s svojimi mladimi silami prevetrili naše zatohlo javno življenje. Največjo pozornost je na večeru zbudil Kosovel z zelo duhovito satiro Kriza /.../

Ta javni nastop je dal pobudo podobnemu nastopu krožka v Zagorju. Zveze med njim in črnim revirjem je vzpostavil Mile Klopčič. V začetku februarja 1926. leta se je začelo dopisovanje. Ko je bil sestavljen program, izbrani so delavci, natisnjen spored in poskrbljeno za prostor, smo se štirje člani krožka – Kosovel, Debevec, Bratko Kreft in pisec teh spominskih vrstic – 23. februarja po kosilu odpeljali v Zagorje. Pričakal nas je Klopčič, nam poročal o izvršenih pripravah in nam nato razkazal svoj domači kraj. Spet smo obiskali steklaro, nato pa smo se povzpeli na Gorico, griček nad naseljem, da smo si z vrha ogledali okolico. Ob sedmih zvečer smo v dvoranici občinskega doma stopili pred kakih 50 poslušalcev – samih delavcev. Trške gospode literarna prireditev, na katero je vabil rdeč plakati, ni zanimala. Prireditev je obsegala razen recitacij pesmi krožkovih članov še Seliškarja, Čehova, Milčinskega, Bezruča, Cankarja in Župančiča. Uvodno besedo je imel spet Kosovel. Sestavil je programatičen govor, z naslovom Umetnost in proletarec.

Kako je ta revolucionarni govor odmeval med poslušalci, se ne spominjam več natanko. Da pa je publika živo sledila naslednjemu programu, še dobro vem, saj je ena izmed poslušalk dajala kar med recitacijami duška svojemu zadovoljstvu. Gmotnega uspeha kajpak ni bilo. Pa saj ga tudi pričakovali nismo. Razliko smo pokrili iz krožkove blagajne, ta pa je črpala sredstva iz članarine, ki smo si jo študentje pritrgovali od ust. O kaki subvenciji iz javnih sredstev že iz ideoloških ozirov kajpak ni bilo govora.

Po končani prireditvi smo stopili v rudniško restavracijo. Toda tam smo se v živih pogovorih zasedeli in zamudili ponočni vlak. V kolodvorski čakalnici je bilo treba počakati do jutra. To pa je bilo – se zdi – za Kosovela usodno. Bil je že tako rahlega zdravja, v nekurjenem prostoru pa se je hudo prehladil. Dva dni je zatem v Ljubljani, v Delavski akademiji, s težavo ponovil isti govor, takoj nato pa legel, ker se ga je lotila influenza. Tej so se pridružile resne komplikacije. Zato tudi ni prišlo do nameravane ponovitve literarnega večera v Trbovljah in Hrastniku. Ko je po nekaj tednih navidezno okreval, se je napotil v Tomaj k staršem. Tam je takoj drugi dan spet obležal. Šlo je z njim bolj in bolj navzdol in 27. maja je v Tomaju umrl.

subvencija – denarna podpora

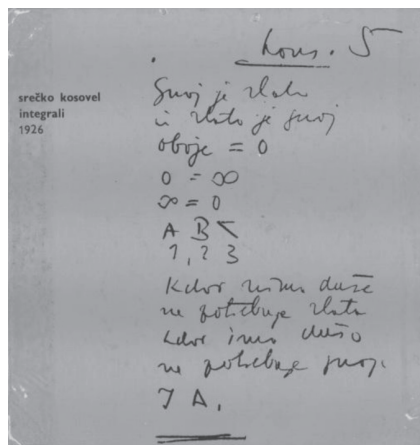
Primorski dnevnik, 15. marca 1964, v: Srečko Kosovel: *Ikarjev sen*, Dokumenti/Rokopisi/Pričevanja, (Aleš Beger, Ludwig Hartinger, MK, 2004)

↳ Kosovelova rojstna hiša v Tomaju. Vir: zasebni arhiv

Razčlenjevanje besedila

- Iz česa lahko sklepate, da ta spominski zapis ni literarno besedilo? Zakaj je vseeno dragocen?
- Kako je Srečko Kosovel poznal Slovenijo? Kdaj je spoznal Zagorje? Kateri krožek je ustanovil, kako je krožek deloval?
- Zakaj je bil obisk v Zagorju za Kosovela usoden?
- Kako so v besedilu nakazani izpusti delov besedila? Kje bi lahko našli celoten spominski zapis?

 Druga izdaja integralov, izbral, uredil in študijo napisal
 Anton Ocvirk

»Pri vsem svojem specializiranem in odgovornem delovanju prof. Gspan ni ostajal vase zaprt strokovnjak in raziskovalec, temveč je bil v svojem okolju prijeten človek in vnet javni kulturni delavec. Bil je med pobudniki za ustanovitev strokovnega društva slovenskih knjižničarjev in dolga leta odgovorni član njenega vodstva ter predstavnik med jugoslovanskimi in tujimi strokovnimi kolegi. Sprejemal je strokovne dosežke starejših kolegov, na mlajše sodelavce pa je nesebično prenašal svoje izkušnje ter jih preudarno usmerjal in spodbujal k napredovanju. Bil je argumentirano odločen v strokovni debati, hudomušen v sproščenem pogovoru in šegav v prijetnem tovariškem okolju. Takšen ostaja in živi v spominu med nami, ki smo ga imeli priložnost in čast spremljati in z njim sodelovati. Sam je pozneje, ko je urejal Slovenski biografski leksikon in bil znanstveni svétnik na SAZU, o sebi ugotavljal: delo v NUK-u mu je bila najlepša, osebno najbolj zadovoljujoča zaposlitev v življenju. S srcem je ostal skromen, po njegovem maloveden bibliotekar, se pravi služabnik tiste čudežne stvaritve človeškega duha, ki ji pravimo knjiga.«

Branko Berčič, Gregor Kocjan: **Ob stoti obletnici rojstva Alfonza Gspana**

 Alfonz Gspan (Vir: NUK, dlib)

Alfonz Gspan se je rodil 1904. leta v Krškem in umrl v Ljubljani 1977. leta. Bil je gimnazijski profesor, bibliotekar, vodja rokopisnega oddelka v NUK-u, predaval je bibliotekarske predmete na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Bil je član Kosovelovega kroga, v mladih letih je pisal pesmi in kritike, sourejal je Mladino. Uredil je tudi Kosovelovo zapuščino (zbirko *Pesmi ter Pesmi in konstrukcije*), ukvarjal se je s slovensko srednjeveško književnostjo in razsvetljenstvom, predvsem z Linhartom in Vodnikom, pa tudi s Prešernom in Cankarjem. Urejal je *Slovenski biografski leksikon*. Bil je soavtor beril za srednje šole in prevajalec. Spodbujal je nastajanje muzejskih zbirk slovenskih literarnih ustvarjalcev v njihovih rojstnih hišah, na primer Ivana Cankarja na Vrhniki, Simona Gregorčiča v Vrsnem, Antona Aškerca v Senožetih, Josipa Jurčiča na Muljavi, Otona Župančiča v Vinici, Franceta Bevka v Idriji, Franceta Prešerna v Kranju, Louisa Adamiča v Prapročah.

Sinteza in vrednotenje

- Katera pesnikova besedila so na vas napravila močan vtis? Ali so vsa zapisana slogovno enako? Védenje o avtorju in njegovem delu ponovite ob besedilu Pesem o preobrazbi sveta v Svet.
- Kako je po vašem mnenju pokrajina vplivala na pesnika Srečka Kosovela? Navedite nekaj primerov.
- Kateri slovenski kraji še posebej ohranjajo spomin na Kosovela in kako?
- Kje poteka Kosovelova pot?

4. ura: Naloge *Širimo obzorje*

Dejavnosti ob istem besedilu in ob z njim povezanih besedilih

- Alfonz Gspan je za svoje delo prejel Čopovo nagrado. Za katere zasluge se podeljuje Čopova nagrada? Navedite še nekaj slovenskih nagrad, ki jih podeljujejo v kulturi.
- Katere nagrade je Alfonz Gspan še prejel?
- Katere spominske zbirke slovenskih ustvarjalcev ste do sedaj že obiskali? Je katero od njih zasnoval Alfonz Gspan?

Medpredmetno povezovanje

- MP (medpredmetna povezava) – domovinska vzgoja: Utemeljite misel Matjaža Kmecla ob izidu Velikega slovenskega biografskega leksikona Osebnosti, MK, 2008: »Ta knjiga je torej nekakšen slovenski personalni dosje, priročnik za hitrejšo in zanesljivejšo življenjepisno informacijo, toda – če kdo hoče in potrebuje – tudi za utemeljevanje slovenske kulturne in civilizacijske samozavesti.«
 - MP – jezik: Sposodite si katero od zgoraj predstavljenih Kosovelovih knjig in jo predstavite v razredu. Izberite katerega od kriterijev predstavitve: vsebina, zgradba, spremno besedilo, uredniško delo, oblikovanost, ilustrativno gradivo, naslovnica.
 - Pripravite se na deklamacijo ene od Kosovelovih pesmi in jo govorno interpretirajte v razredu. Utemeljite, zakaj ste se odločili ravno za to pesem. Pesmi uredite po tematiki, času nastanka, slogovni smeri. Nastal bo recital, pripravite program in glasbeno spremljavo. Povabite sosednji razred in starše.
 - Raziščite Kosovelovo ustvarjanje za otroke. Pripravite poročilo o tem, kar ste našli, in ga objavite v samostojnem razrednem glasilu.
 - MP – geografija, jezik: Raziščite literarne poti, ki so nastale ob življenjskih postajah slovenskih pesnikov in pisateljev. Eden od virov je lahko tudi žepnica Kulturne poti (Od Aljaža do Župančiča), MK, 2006. Prehodite Kosovelovo učno pot in poročajte o njej. Poročilo naj obsega podatke o lokaciji, čas hoje, dolžino, težavnost, kontakt za možno vodenje, začetek in konec poti, označenost, opis po točkah, posebnosti.
 - Obiščite spominsko sobo Srečka Kosovela v Sežani in Kosovelovo domačijo v Tomaju. Kako ste obiska doživeli?
 - Kosovelova pesniška zbirka je izšla po njegovi smrti, leta 1927, istega leta kot zbirka pesnika, dramatika, gledališnika in glasbenika Federica Garcie Lorca. Poskusite poiskati podobnosti med njima glede življenja in dela. Primerjajte navedeni pesmi in Lorcovi dodajte primerljiv naslov.
-

Srečko Kosovel: Predsmrtnica

Vsi bodo dosegli svoj cilj,
le jaz ga ne bom dosegel ...
Ognja prepoln, poln sil,
neizrabljen k pokoju bom legel.

Federico Garcia Lorca: _____

Ogenj me v prsih bo žgal
in me ne bo mogel izžgati,
neutrujen jaz bi rad spal
takrat in ne bom mogel spati.

Kateri slovenski ustvarjalci so še neizpeti umrli?

- MP – film: RTV Slovenija je 2004/5 posnela film o Srečku Kosovelu. Oglejte si vsaj odlomke, poročilo o njem je bilo objavljeno tudi na spletu. Ob kakšni obletnici je film nastal?

Peto in šesto uro smo namenili pregledovanju nalog in poročanju.

Samostojno delo dijakov

Vsak od parov dijakov (letošnjega 3. Fa in 3. Fb oddelka) je dobil svoje gradivo in ga dopolnjeval v šoli, celoto so dobili zadnjo učno uro projekta, ko so predstavljali svoje govorne nastope. Izmed nalog, zbranih v sklopu nalog *Širimo obzorje*, so za govorne nastope izbrali naslednje: *Alfonz Gspan in Čopova nagrada; Bibliotekar, literarni zgodovinar, pesnik Alfonz Gspan*, (predstavljene so pesmi *Med travniki, Balada, Kavarniška elegija*); *Gspanove spominske zbirke (Gregorčičeva, Aškerčeva, Cankarjeva, Jurčičeva, Župančičeva, Prešernova)*; *Gspanove znanstvene publikacije in komentirane izdaje, Literarno-dramatični krožek Ivan Cankar*. Govorni nastopi so potekali dve šolski uri, trajali so največ petnajst minut, spremljale so jih predstavitve z elektronskimi prosojnicami. Pari so oddali pisne izdelke svojih nastopov.

Zaključek

V obeh oddelkih smo v šestih urah dosegli zastavljene cilje: ozaveščati pomen literarnih zgodovinarjev za kulturno zgodovino, povezovati književni in jezikovni pouk, v parih pripraviti izbrani govorni nastop, posvetiti pozornost povezovanju med predmeti. Zanimive so bile tudi zamenjave nastopov med oddelkoma.

Porabljeni čas je upravičil smiselnost sklopa. Dijaki v parih raje delajo kot samostojno, pisno izražanje doživetja in razčlenjevanje besedila je bolj učinkovito od ustnega. Presenetilo me je, da so se javili tudi za govorne nastope (naloge sklopa *Širimo obzorje*), ki so zahtevale dodatno delo doma; posebej učinkoviti sta bili predstavitvi Slovenskega biografskega leksikona in literarnih poti slovenskih pesnikov in pisateljev. Zanimive so bile izmenjave boljših govornih nastopov med paralelkama. Izkazalo se je, da je bolje, da dijaki učne liste do zaključitve teme hranijo v šoli.

Védenja o posameznih slovenskih literarnih zgodovinarjih so vključena v pouk srednjih šol bolj posredno, pri obravnavi ekspresionizma in Srečka Kosovela smo jih letos v pouk skušali vključiti neposredno. Dobro bi se bilo na podoben način spomniti tudi prevajalcev.

POVZETEK

Z didaktičnim modelom povezovanja pouka književnosti in jezikovnega pouka na primeru besedila Alfonza Gspana iz monografije Ikarjev sen *Pesnik Srečko Kosovel med steklarji in rudarji v Zagorju* je nakazan primer, kako ob obravnavi književnosti in z ozaveščanjem pomena literarnih zgodovinarjev razvijati širše sporazumevalne in medkulturne zmožnosti v srednji šoli.

↳ Viri

- Ikarjev sen (jubilejni Kosovelov album), 2005. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Katalog znanja, slovenščina, SSI, 2007
- Knjižnica, revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti. (Bibliotekarjeve reminiscence. Knjižnica 18, 1974 (3–4, 149–154.)
- Kosovel, Srečko, 1984: Integrali. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kosovel, Srečko, 1997: Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kosovel, Srečko, 1997: Sončnica na rami, Suncokret na ramenu. Ilirska Bistrica: Zveza kulturnih organizacij; Sežana: Kulturni center Srečka Kosovela.
- Kosovel, Srečko, 1974: Zlati čoln. Ljubljana: Državna založba Slovenije; Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Raztresen, Marjan, 2006: Kulturne poti od Aljaža do Župančiča (žepni vodnik z zemljevidom). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slovenski biografski leksikon. Izidor Cankar, Franc Ksaver Lukman; France Kidrič,
- Alfonz Gspan, Jože Munda, Fran Petre. 1925–1991. Ljubljana: SAZU.